

Pozbawienie strony zdolności postulacyjnej w postępowaniu cywilnym jako forma „wykluczenia” konsumenta

*Depriving a Party to the Proceedings of the Capacity to Sue as a Form of
“Exclusion” of the Consumer*

Abstract

The right of an action and the capacity to sue are the foundations (not the only ones) of the right to a court, and are extremely important elements of it. They enable a party or a participant in the civil procedure to act personally before the court. However, the capacity to sue is not absolute, as it can be excluded for factual or legal reasons. Therefore, someone is not authorized to personally appear in court as a party to the proceedings. In this context, the duty of obligatory assistance of an advocate is particularly important, i.e. the duty to appoint a professional legal representative when the law so requires. The paper aims to answer the question whether, in the case of a consumer who is the weaker party to a legal relationship with an entrepreneur (arising primarily from a contract), the deprivation of the capacity to sue can be a form of their exclusion from the process, making it impossible or at least significantly hindering the enforcement of rights before a court.

SŁOWA KLUCZOWE: konsument, przedsiębiorca, zdolność procesowa, zdolność postulacyjna, przymus adwokacko-radcowski
KEYWORDS: consumer, entrepreneur, right of an action, capacity to sue, obligatory assistance of an advocate

TOMASZ SZANCIŁO – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie, e-mail: tszancilo@ewspa.edu.pl, ORCID – 0000-0001-6015-6769.

I | Wprowadzenie

Zdolność postulacyjna stanowi jeden z elementów prawa do sądu gwarantowanego w art. 45 Konstytucji RP oraz art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie 4 listopada 1950 r.^[1] W polskim postępowaniu cywilnym jej ograniczenie (a w zasadzie pozbawienie) może wynikać przede wszystkim z tzw. przymusu adwokacko-radcowskiego. Rozwiązanie to ma na celu profesjonalizację procesu cywilnego albo z uwagi na przedmiot postępowania (np. w sprawach własności intelektualnej), albo z uwagi na etap postępowania (w postępowaniu przed Sądem Najwyższym).

Problem badawczy sprowadza się do ustalenia, czy w przypadku konsumentów, którzy często nie dysponują środkami na profesjonalną reprezentację przed sądem, wyłączenie zdolności postulacyjnej może prowadzić do faktycznego „wykluczenia” możliwości dochodzenia swoich praw, szczególnie mając na uwadze, że wartość przedmiotu sporu w sprawach konsumenckich niejednokrotnie jest niska, niższa niż rynkowe stawki pełnomocników profesjonalnych (adwokatów, radców prawnych). Jest to bardzo istotne, gdyż chodzi o spór z przedsiębiorcą, a więc osobą mającą zwykle znacznie większe możliwości (finansowe, prawne itd.) niż konsument. Na podstawie zarówno analizy dogmatyczno-prawnej, jak i praktyki można postawić tezę, że nie ma szczególnych regulacji dotyczących wyłączenia zdolności postulacyjnej w przypadku konsumentów. Chociaż te wyłączenia generalnie (bez względu na status strony) są uzasadnione, w konkretnych sytuacjach mogą powodować „wykluczenie”, a przynajmniej istotne ograniczenie dla konsumentów w procesie cywilnym, podczas gdy w orzecznictwie, nie tylko krajowym, ale również Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, widoczna jest wyraźna tendencja do ochrony konsumentów jako słabszej strony stosunku cywilnego. O ile istnieje instytucja, która to ograniczenie ma zniwelować, tj. ustanowienie pełnomocnika z urzędu, o tyle jest to zależne od sytuacji majątkowej i rodzinnej konsumenta, jak i od oceny sądu.

¹ Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 ze zm.

2 | Istota zdolności procesowej konsumenta

Skuteczność czynności podejmowanych w ramach postępowania cywilnego, a więc również udzielenia pełnomocnictwa procesowego, jest uzależniona od tego, czy stronie (uczestnikowi postępowania) przysługuje zdolność sądowa, zdolność procesowa (art. 64 i 65 k.p.c.) oraz zdolność postulacyjna. O ile zdolność sądowa przysługuje każdemu podmiotowi prawa cywilnego (osobom fizycznym, osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym, o jakich mowa w art. 33¹ § 1 k.c.), o tyle zdolność procesowa oraz zdolność postulacyjna mają związek z określonymi przymiotami strony. Wskazuje się, że te zdolności zalicza się do kwalifikacji podmiotowych strony – przymiotów niezbędnych do możliwości uzyskania podmiotowości w sferze prawa procesowego[2]. To te dwie zdolności decydują o tym, czy strona może działać w postępowaniu cywilnym.

Należy przy tym rozróżnić te zdolności, chociaż najczęściej oba te pojęcia pokrywają się w praktyce. Niemniej wyłączenie zdolności postulacyjnej strony nie oznacza wyłączenia jej zdolności procesowej[3]. Jeżeli chodzi o zdolność procesową (do czynności procesowych), to w orzecznictwie przyjmuje się, że pozwala ona stronom dokonywać czynności procesowych osobiście lub przez osobiście ustanowionego pełnomocnika procesowego i odpowiada zdolności do czynności prawnych w sferze prawa materialnego[4]. Także w doktrynie zdolność procesową ujmuje się w zasadzie jednolicie[5]. Można przyjąć, że zdolność procesowa to przewidziana prawem możliwość podejmowania czynności procesowych, którą określić należy mianem kwalifikacji prawnej strony lub innego uczestnika postępowania do podejmowania czynności procesowych w postępowaniu cywilnym, która nie

2 Łukasz Błaszczak, Elwira Marszałkowska-Krześ, „Przymioty procesowe stron i uczestników postępowania nieprocesowego niezbędne do dochodzenia ochrony prawnej na drodze sądowej. Wybrane zagadnienia” *Studia Prawno-Ekonomiczne*, t. 95 (2015): 17.

3 Zob. np. Joanna Bodio, *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2019), 244; Monika Strus-Wołos, *Procedura cywilna. Nie tylko dla studentów* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023), 69.

4 Zob. np. postanowienie SN z 5 kwietnia 2017 r., II CSK 378/16, Legalis nr 1629616.

5 Zob. szerzej na ten temat Przemysław Feliga w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, Art. 1–458¹⁶, wyd. 2, red. Tomasz Szancito (Warszawa: C. H. Beck, 2023), 301 – 302.

stanowi kompetencji prawnej, uprawnienia lub prawa podmiotowego[6]. Innymi słowy, jest to przymiot strony (uczestnika postępowania), który pozwala na przeprowadzenie z jej udziałem ważnego sądowego postępowania cywilnego, niezależnie od jego trybu i rodzaju. Daje to stronie prawo do skutecznego dokonywania czynności procesowych we własnym imieniu osobiście lub przez ustanowionego pełnomocnika procesowego w ramach przysługujących uprawnień, obowiązków i ciężarów procesowych, jak i prawo do dokonywania takich czynności procesowych – skutecznie względem niego – przez pozostałe podmioty w postępowaniu cywilnym[7]. Jest to więc nie tylko uprawnienie, aby w ogóle być stroną w postępowaniu cywilnym (tego dotyczy zdolność sądowa), ale aby aktywnie w nim uczestniczyć – po stronie czynnej lub biernej albo jako uczestnik postępowania.

Ponieważ przymiot konsumenta[8] może przysługiwać wyłącznie osobom fizycznym (art. 22¹ k.c.), należy wskazać, że takie osoby mogą mieć pełną zdolność procesową, ograniczoną zdolność procesową oraz mogą nie mieć tej zdolności. Zależy to od posiadania zdolności do czynności prawnych, co oznacza, że zdolność procesowa tych osób jest odpowiednikiem zdolności do czynności prawnych, a momenty ich powstania i ustania są tożsame. Jak się wskazuje w orzecznictwie, art. 65 k.p.c. reguluje posiadanie zdolności procesowej na podstawie kryterium normatywnego, jakim jest zdolność do czynności prawnych, co oznacza odejście od kryteriów faktycznych, zakładających ocenę *ad casum* np. stanu psychicznego osoby będącej stroną postępowania[9]. W przypadku osób fizycznych zdolność procesowa nie ma zatem absolutnego charakteru.

W kontekście tematu opracowania można pominąć sytuację, gdy osoba fizyczna nie ma zdolności do czynności prawnych, a więc i zdolności procesowej, co oznacza, że nie może dokonać skutecznie żadnej czynności

6 Paweł Rawczyński, *Zdolność procesowa w sądowym postępowaniu rozpoznawczym w sprawach cywilnych* (Warszawa: C.H. Beck, 2018), 48.

7 Feliga w: *Kodeks*, 302.

8 Na temat pojęcia „konsument” zob. np. Łukasz Węgrzynowski, „Konsument w rozumieniu rozporządzenia nr 1215/2012 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych” *Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych*, nr 2–3 (2022): 152 – 170; Radosław Strugała w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Edward Gniewek, Piotr Machnikowski, wyd. 12 (Warszawa: C.H. Beck, 2025), art. 22¹, Nb 4 – 13.

9 Zob. uchwałę SN z 21 grudnia 2017 r., III CZP 66/17, OSNC 2018, Nr 6, poz. 61.

procesowej w sprawie cywilnej^[10]. Osoba małoletnia, która nie ukończyła 13 lat, oraz osoba, która osiągnęła ten wiek, ale została ubezwłasnowolniona całkowicie (art. 12 i 13 k.c.), musi być reprezentowana przez przedstawiciela ustawowego (rodzica lub opiekuna). Oczywiście jest, że taka osoba nie prowadzi działalności gospodarczej, co powoduje, że art. 22¹ k.c. może mieć do niej zastosowanie, ale tylko w zakresie, w jakim może ona zawrzeć osobiście z przedsiębiorcą umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych sprawach życia codziennego – taka umowa staje się ważna z chwilą wykonania, chyba że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie takiej osoby (art. 14 § 2 k.c.). W doktrynie słusznie jednak wskazuje się, że również w takiej sprawie osobie tej nie przysługuje zdolność procesowa^[11]. Zawarcie umowy należącej do tej grupy nie oznacza, że osobie tej przysługuje zdolność do czynności prawnych w jakimkolwiek zakresie, chodzi bowiem tylko o ważność umowy w konkretnym przypadku. Abstrahując nawet od możliwości świadomego rozeznania takich osób, również co do ewentualnych czynności procesowych, nie sposób nie zauważyć, że art. 65 § 2 k.p.c. odnosi się tylko do osób fizycznych mających ograniczoną zdolność do czynności prawnych, a więc wyłącznie wówczas, gdy w świetle obowiązujących przepisów prawa materialnego mogą one samodzielnie dokonywać skutecznych i ważnych czynności prawnych.

Ograniczoną zdolność procesową ma osoba fizyczna, której przysługuje ograniczona zdolność do czynności prawnych – ma ona zdolność procesową tylko w sprawach wynikających z czynności prawnych, których może dokonywać samodzielnie (art. 65 § 2 k.c.). W prawie procesowym zawarto więc odesłanie do prawa materialnego celem oceny, jakich czynności prawnych może dokonywać samodzielnie osoba fizyczna ograniczona w zdolności do czynności prawnych, uzależniając od tego jej zdolność procesową. Zasadą jest przy tym, że do ważności czynności prawnej, przez którą osoba ograniczona

¹⁰ Z punktu widzenia tematu artykułu bez znaczenia pozostaje np., że ubezwłasnowolniony może złożyć wniosek o ubezwłasnowolnienie, jego zmianę lub uchylenie (art. 559 § 3 k.p.c.; zob. wyrok TK z 7 marca 2007 r., K 28/05, OTK-A 2007, Nr 3, poz. 24; uchwałę SN z 28 września 2016 r., III CZP 38/16, OSNC 2018, Nr 7–8, poz. 66), oraz zaskarżać orzeczenia wydane w postępowaniu w sprawach o ubezwłasnowolnienie (art. 560 § 1 k.p.c.), jak również udzielić pełnomocnictwa do zaskarżenia postanowienia o ubezwłasnowolnieniu (zob. postanowienie SN z 1 października 1999 r., II CKN 657/99, Legalis nr 46439) – w tych wszystkich sytuacjach nie chodzi bowiem o spór na linii konsument – przedsiębiorca.

¹¹ Andrzej Zieliński, „Zdolność do dokonywania czynności procesowych przez osobę poddaną opiece” *Palestra*, nr 6–7 (1982): 21.

w zdolności do czynności prawnych zaciąga zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem, potrzebna jest zgoda jej przedstawiciela ustawowego (art. 17 k.c.), czyli rodzica lub kuratora, z tym że w przypadku kuratora do reprezentowania podopiecznego przed sądem nie jest potrzebne szczególne upoważnienie sądu opiekuńczego^[12].

Wyjątki są przewidziane przede wszystkim w sprawach wynikających z czynności prawnych określonych w art. 20–22 k.c.^[13]. Osoba małoletnia pomiędzy 13. a 18. rokiem życia, osoba pełnoletnia ubezwłasnowolniona częściowo (art. 15 i art. 16 § 1 k.c.) lub osoba, dla której ustanowiono doradcę tymczasowego (art. 549 § 1 k.p.c.), może zatem bez zgody przedstawiciela ustawowego: (1) zawrzeć umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego; (2) rozporządzić swoim zarobkiem (chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów inaczej postanowi), a więc i zawrzeć umowę z przedsiębiorcą, płacąc zarobionymi pieniędzmi; (3) dysponować przedmiotami majątkowymi, które przedstawiciel ustawy oddał jej do swobodnego użytku (z wyjątkiem czynności prawnych, do których dokonania nie wystarczy według ustawy zgoda przedstawiciela ustawowego). Te czynności prawne są ważne, dokonane przez osoby fizyczne, którym w tym zakresie przysługuje pełna zdolność do czynności prawnych. W praktyce zdarzają się np. umowy zawierane przez internet przez osoby o ograniczonej zdolności do czynności prawnych, dotyczące kupna stosunkowo mało wartościowych rzeczy. Taka osoba jest konsumentem, jeżeli czynność jest dokonywana z przedsiębiorcą. W każdej sytuacji należy ocenić, czy czynność dokonywana przez takiego konsumenta należy do jednej z trzech powyższych grup.

Natomiast osoby fizyczne, którym przysługuje pełna zdolność procesowa, mogą podejmować skutecznie wszelkie czynności procesowe w każdej sprawie cywilnej. Chodzi tu o osoby, które posiadają pełną zdolność do czynności prawnych – osoby pełnoletnie (które ukończyły 18 lat lub małoletnie z chwilą zawarcia związku małżeńskiego), nieubezwłasnowolnione całkowicie lub częściowo (art. 10–12 k.c.), i dla których nie ustanowiono doradcy tymczasowego. Istotne jest przy tym, że na zdolność procesową (i jej zakres) nie wpływają stan świadomości, choroba psychiczna i leczenie w poradni zdrowia

¹² Zob. postanowienia SN z 8 września 1970 r., II CZ 115/70, OSNC 1971, Nr 6, poz. 104, i z 30 września 1977 r., III CRN 132/77, OSNC 1978, Nr 11, poz. 204.

¹³ Z punktu widzenia tematu artykułu bez znaczenia pozostają np. sprawy, o których mowa w art. 22 § 3 k.p. oraz art. 453¹ i 573 k.p.c.

psychicznego^[14] czy fakt przebywania w zakładzie karnym^[15]. Okoliczności te same w sobie nie unicestwiają bowiem zdolności do czynności prawnych (w odniesieniu do osób przebywających w odizolowaniu, np. zakładzie psychiatrycznym czy zakładzie karnym, raczej w praktyce nie sposób mówić, aby miały one możliwość dokonania czynności prawnej z przedsiębiorcą). Jeżeli natomiast sąd dojdzie do przekonania, że strona w procesie – ze względu na jej stan psychiczny – znajduje się w stanie trwale wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji oraz wyrażenie woli, a stan ten zagraża jej interesom, powinien uznać udział prokuratora w sprawie za potrzebny i zawiadomić go o tym^[16]. W związku z tym osoba z zaburzeniami psychicznymi mająca zdolność procesową może udzielić pełnomocnictwa procesowego^[17]. Dopiero bowiem ubezwłasnowolnienie lub ustanowienie doradcy tymczasowego wpływa na zdolność procesową osoby fizycznej.

3 | Istota zdolności postulacyjnej konsumenta

Zdolność postulacyjna nie została uregulowana w Kodeksie postępowania cywilnego, nie była nawet rozważana w pracach nad jego projektem, w przeciwieństwie do projektu Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r., w którym ostatecznie również się jednak nie znalazła^[18]. Pojęcie to nie ma zatem normatywnego charakteru; w przepisach nie zawarto jego legalnej definicji. Ma ona pozaustawowy charakter, stanowiąc „wytwór” doktryny postępowania cywilnego i orzecznictwa^[19], przy czym jest to pojęcie ściśle procesowe, niezależne od prawa materialnego^[20], funkcjonujące również w innych systemach prawnych, przewidujących dalej idące ograniczenia

¹⁴ Zob. wyroki SN z 16 września 1999 r., II KKN 485/98, Legalis nr 335305, i 23 września 1999 r., II UKN 131/99, OSNP 2001, Nr 3, poz. 77.

¹⁵ Zob. wyrok WSA w Łodzi z 29 maja 2008 r., I SA/Łd 1202/07, LEX nr 482388.

¹⁶ Uchwała składu 7 sędziów SN – zasada prawna z 12 grudnia 1960 r., I CO 25/60, OSNCK 1961, Nr 2, poz. 32; zob. też postanowienie SN z 26 sierpnia 1970 r., I CZ 84/70, OSNC 1971, Nr 5, poz. 90.

¹⁷ Uchwała SN z 26 lutego 2015 r., III CZP 102/14, OSNC 2015, Nr 12, poz. 139.

¹⁸ Zob. szerzej Jacek Gudowski, *Pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu cywilnym* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2024), 206.

¹⁹ Zob. np. postanowienia SN: z 31 stycznia 2013 r., II CZ 175/12, LEX nr 1293752; z 31 stycznia 2014 r., II CZ 84/13, LEX nr 1439387; z 5 grudnia 2025 r., III CZ 227/25, niepubl.

²⁰ Stanisław Gołąb, „Strona procesowa w kodeksie postępowania cywilnego” *Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne*, nr 1-6 (1939): 13.

w tej materii^[21]. Przyjmuje się, że zdolność postulacyjna to zdolność do osobistego dokonywania czynności procesowych (samodzielnego działania w postępowaniu cywilnym), co istotne – bez konieczności ustanowienia pełnomocnika procesowego^[22]. Obejmuje ona faktyczną i prawną możliwość dokonywania przez stronę osobiście aktów woli, składania wniosków procesowych i aktów o charakterze dyspozytywnym, jak również aktów wiedzy, oświadczeń dotyczących stanu faktycznego sprawy^[23]. Zdolność postulacyjną może mieć tylko ten, kto ma zdolność procesową, w związku z czym zdolność postulacyjna pozwala na faktyczne korzystanie ze zdolności procesowej^[24].

Ponieważ konsumentem jest osoba fizyczna dokonująca z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową (art. 22¹ k.c.), zdolność postulacyjną konsumenta należy rozpatrywać tylko w tych przypadkach, w których osobie fizycznej przysługuje zdolność procesowa w zakresie czynności dokonywanych z przedsiębiorcą (i ewentualnie poza prowadzoną działalnością gospodarczą). Należy przy tym zwrócić uwagę, że przepisy regulujące postępowanie z udziałem konsumentów (art. 458¹⁴–458¹⁶ k.p.c.) nie zawierają w tej materii żadnych odrębności.

Można byłoby uznać, że pojęcia zdolności procesowej i zdolności postulacyjnej się pokrywają, niemniej w pewnych sytuacjach różnica jest widoczna. O ile obie te zdolności odnoszą się do możliwości dokonywania skutecznie czynności procesowych, to kluczowe jest, czy mogą to czynić osobiście. Jeżeli podmiot prawa może samodzielnie dokonywać czynności procesowych, ma zdolność procesową oraz zdolność postulacyjną. W związku z tym konsument, któremu przysługują te zdolności, może dokonywać czynności procesowych zarówno osobiście, jak i przez profesjonalnego lub nieprofesjonalnego pełnomocnika (o ile jest to jedna z osób z art. 87 § 1 lub

²¹ Zob. Soraya Amrani Mekki, „L'accès aux cours suprêmes – rapport français” *Studia Iuridica*, nr 81 (2019): 182; Michael Stürner, „Access to the Federal Court of Justice in Germany” *Studia Iuridica*, nr 81 (2019): 204.

²² Zob. np. postanowienie SN z 16 maja 2013 r., V CZ 151/12, OSNC-ZD 2014, Nr B, poz. 28; Mieczysław Sawczuk, *Zdolność procesowa w postępowaniu cywilnym* (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1963), 79; Joanna Bodio, „Przymus adwokacko-radcowski – uwagi o stanie obecnym i perspektywach zmian” *Radca Prawny. Zeszyty Naukowe*, nr 1 (2015): 73; Izabella Gil w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Elwira Marszałkowska-Krześ, Izabella Gil, wyd. 37 (Legalis, 2025), art. 87¹, Nt 1.

²³ Zob. szerzej Monika Cichorska, *Pełnomocnictwo w prawie procesowym cywilnym* (Warszawa: C.H. Beck, 2024), 150 – 152 i powołaną tam literaturę.

²⁴ Joanna Bodio, „Zdolność procesowa a zdolność postulacyjna. Glosa do uchwały SN z dnia 26 lutego 2015 r., III CZP 102/14” *Orzecznictwo Sądów Polskich*, nr 11 (2019): 40.

5 k.p.c.). Dopiero wyłączenie zdolności postulacyjnej powoduje niemożność samodzielnego działania przed sądem.

Wyłączenia zdolności postulacyjnej (również w odniesieniu do konsumenta) mogą wynikać z okoliczności faktycznych lub prawnych^[25], z tym że te pierwsze mają charakter subiektywny (leżą po stronie strony lub uczestnika postępowania), a drugie – obiektywny (są od nich niezależne). Pierwsze są związane z różnego rodzaju ograniczeniami natury faktycznej, co może dotyczyć nieznaomości języka polskiego lub języka prawnego, niepełnosprawności (np. niemowa, głuchoniemy) itd. Te ograniczenia nie stanowią przeszkody do działania przed sądem, gdyż strona może występować za pośrednictwem pełnomocnika procesowego czy tłumacza przysięgłego. W doktrynie i judykaturze przyjmuje się np., że brak zdolności postulacyjnej, spowodowany zaburzeniami psychicznymi, zasadniczo nie powoduje nieskuteczności lub nieważności czynności, z tym że w razie wykrycia braku tej zdolności sąd powinien jednak podjąć wszelkie kroki zmierzające do ustanowienia przez stronę pełnomocnika procesowego, zaś w skrajnych wypadkach zawiadomić prokuratora o celowości wstąpienia do sprawy lub złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie^[26]. Generalnie sąd nie może wymusić na stronie ustanowienia pełnomocnika procesowego, jako że jest to czynność dyspozytywna strony, co w przypadku sporu na linii przedsiębiorca-konsument ma istotne znaczenie, gdyż niejednokrotnie zdarza się, że przedsiębiorca jest reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika (czasem więcej niż jednego), zaś konsument występuje osobiście, nie znając lub nie rozumiejąc instytucji prawa procesowego i materialnego. Sąd (a w rzeczywistości przewodniczący) ma jednak obowiązek – doręczając pierwsze pismo sądowe w sprawie – pouczyć stronę o możliwości ustanowienia pełnomocnika procesowego oraz o tym, że zastępstwo przez

²⁵ Zob. np. Sławomir Dalka, *Sądowe postępowanie cywilne. Założenia ogólne i proces cywilny* (Gdańsk: Uniwersytet Gdański, 1984), 150; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2013), 130; Joanna Misztal-Konecka, „O udziale w postępowaniu cywilnym osób, które doznają przeszkód faktycznych w osobistym dokonywaniu czynności procesowych” *Przegląd Sądowy*, nr 11–12 (2017): 125 – 127; Natalia Piotrowska w: *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. IV, cz. 3. *Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa spadkowego i pozostałe postępowania kodeksowe*, red. Piotr Rylski, Marcin Walasik (Warszawa: Wolters Kluwer, 2024), 1391.

²⁶ Zob. uchwałę SN z 26 lutego 2015 r., III CZP 102/14, i powołane tam orzecznictwo. Nadmienić należy, że w przypadku czynności procesowej należy mówić o jej bezskuteczności, a nie nieważności.

adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego nie jest obowiązkowe (art. 205² § 1 pkt 2 k.p.c.). W toku sprawy, w razie uzasadnionej potrzeby, przewodniczący może udzielić stronie niezbędnych pouczeń, w tym zwrócić uwagę na celowość ustanowienia pełnomocnika procesowego (art. 212 § 2 k.p.c.). Nie ma przy tym uzasadnienia pogląd, że w razie stwierdzenia braku zdolności postulacyjnej strony sąd może prowadzić postępowanie w sprawie, pomijając niezrozumiałe wyjaśnienia i zeznania takiej strony^[27], gdyż pozbawiałoby to ją prawa do sądu. W skrajnych przypadkach sąd nie tylko może odroczyć rozprawę (a niekiedy powinien to uczynić), ale również ustanowić stronie pełnomocnika z urzędu, co z punktu widzenia konsumenta może mieć istotne znaczenie.

Te skutki braku zdolności postulacyjnej nie dotyczą jednak ograniczeń o charakterze prawnym, które w praktyce są o tyle istotniejsze, że wynikają z przepisów prawa (są to zatem ustawowe wyłączenia omawianej zdolności) i dotyczą wszystkich osób występujących przed sądem. Są one związane z występowaniem tzw. względnego lub bezwzględnego przymusu adwokacko-radcowskiego, a więc obowiązku korzystania z zastępstwa profesjonalnego pełnomocnika procesowego. Brak zdolności postulacyjnej nie oznacza niemożności dokonywania wszystkich czynności procesowych, ale tylko tych, które muszą być dokonane przed sądem, w związku z czym np. stronie mogą być doręczane pisma procesowe; może ona ustanowić pełnomocnika w osobie adwokata lub radcy prawnego^[28] (skoro brak omawianej zdolności wiąże się właśnie z koniecznością ustanowienia takiego pełnomocnika).

O ile wyłączenia zdolności postulacyjnej związane z okolicznościami faktycznymi dotyczą określonej osoby fizycznej, chociaż niekoniecznie muszą być od niej zależne, to ograniczenia prawne mają charakter ogólny i dotyczą podmiotów prawa cywilnego bez względu na ich status. Nie jest nim np. obowiązek ustanowienia pełnomocnika, o którym mowa w art. 1135⁵ k.p.c. Po pierwsze, w tym przepisie chodzi wyłącznie o doręczanie pism sądowych takiemu pełnomocnikowi, co nie pozbawia strony możliwości samodzielnego dokonywania czynności procesowych (także przed Sądem Najwyższym, jeżeli stroną jest jedna z osób z art. 87¹ § 2 k.p.c.), nawet jeżeli pismo sądowe

²⁷ Tak Gołąb, „Strona procesowa”, 13.

²⁸ Na temat udzielenia pełnomocnictwa przed Sądem Najwyższym zob. Łukasz Węgrzynowski, „Pełnomocnictwo procesowe do złożenia skargi kasacyjnej a stosunek pracy pełnomocnika” *Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych*, nr 4 (2023): 117 – 131.

skierowane do strony zostanie pozostawione w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia (w trybie § 1 tego artykułu). Po drugie, jest to okoliczność faktyczna, całkowicie zależna od woli osoby fizycznej, a ustawodawca uregulował jedynie skutek (w § 2 tego artykułu) związany z doręczaniem pism procesowych w razie niewykonania tego obowiązku.

4 | Prawne wyłączenia zdolności postulacyjnej konsumenta

4.1. Postępowanie przed Sądem Najwyższym

Dla konsumenta kluczowe jest ograniczenie związane z przymusem adwokacko-radcowskim, przewidzianym w art. 87¹ § 1 k.p.c. W postępowaniu przed Sądem Najwyższym obowiązuje zastępstwo stron przez adwokatów lub radców prawnych, a w sprawach własności intelektualnej także przez rzeczników patentowych. O ile przed sądami powszechnymi co do zasady każda osoba (strona, uczestnik postępowania), która posiada pełną zdolność procesową, może sama dokonywać czynności procesowych, to przed Sądem Najwyższym musi być – co do zasady – reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika. Jest to uzasadnione szczegółowymi, wysokimi wymaganiami, jakie muszą spełniać środki zaskarżenia wnoszone do tego Sądu[29]. To rozwiązanie jest związane z profesjonalizacją postępowania przed Sądem Najwyższym, który nie jest sądem faktu, a sądem prawa. Ma na celu zapewnienie sprawności postępowania przez formułowanie pism procesowych na właściwym poziomie. Skoro bowiem pismo procesowe wnosi profesjonalny pełnomocnik, a więc taki, który uzyskał stosowne uprawnienia zawodowe, to w założeniu jego poziom formalny i merytoryczny jest zdecydowanie wyższy niż poziom pisma wnoszonego przez osobę, która takich uprawnień i umiejętności nie posiada.

Ten wymóg odnosi się do każdej czynności procesowej dokonywanej przez stronę, a czynności dokonane z naruszeniem tego obowiązku są bezskuteczne. Pisma procesowe sporządzone z naruszeniem art. 87¹ § 1 k.p.c. podlegają zwrotowi bez wzywania do usunięcia braków (art. 130 § 5 *in principio* k.p.c.). Dotyczy to również pisma strony załączonego do pisma pełnomocnika profesjonalnego jako „załącznik” – chodzi o sytuacje,

29 Marcin Łochowski w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, Art. 1–458¹⁶, red. Tomasz Szancito, wyd. 2 (Warszawa: C.H. Beck, 2023), 399.

w których pismo pełnomocnika stanowi (w założeniu) tzw. pismo przewodnie, do którego załączone jest właściwe pismo procesowe, w którym strona wyraża swoje stanowisko w sprawie, składa, wnioski czy oświadczenia. Pismo pełnomocnika nie podlega zwrotowi, ale załączone do niego pismo strony już tak. W przeciwnym razie dochodziłoby do obejścia zakazu związanego z przymusem adwokacko-radcowskim. Pismo pełnomocnika będzie wówczas pozbawione istotnej treści, jeżeli nie zawierało niczego więcej niż wskazanie na pismo strony.

Inaczej jest w przypadku środka zaskarżenia wniesionego do Sądu Najwyższego osobiście przez stronę pozbawioną zdolności postulacyjnej. W orzecznictwie w zasadzie jednolicie przyjmuje się, że taka wada jest nieusuwalna, co skutkuje odrzuceniem takiego środka bez możliwości jej sanowania (uzupełnienia tego braku)[30]. Tak samo jest w sytuacji, gdy środek zaskarżenia wniesie osobiście strona, a następnie pismo to podpisze (po terminie do jego wniesienia) adwokat lub radca prawny ustanowiony pełnomocnikiem strony, „popierając” to pismo[31]. Taki skutek jest możliwy z uwagi na brzmienie art. 130 § 5 *in fine* k.p.c.

Poza ściśle określonymi wyjątkami nie ma znaczenia status strony, a więc dotyczy to również np. Skarbu Państwa, który przed Sądem Najwyższym musi być obligatoryjnie reprezentowany przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej[32], a to zastępstwo ma zakres określony w art. 87¹ § 3 k.p.c., a więc obejmuje również czynności związane z postępowaniem przed Sądem Najwyższym podejmowane przed sądem niższej instancji. Wszelkie środki zaskarżenia wniesione przez adwokata lub radcę prawnego umocowanego przez Skarb Państwa (organ jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie – art. 67 § 2 k.p.c.) podlegają odrzuceniu *a limine* jako niedopuszczalne ze względu na brak zdolności

30 Zob. np. postanowienia SN: z 23 lutego 2012 r., V CZ 132/11, LEX nr 1164756; z 24 marca 2022 r., III CZ 120/22, LEX nr 3415947; z 30 listopada 2023 r., II UZ 71/22, LEX nr 3635448; z 5 sierpnia 2024 r., III CZ 105/24, LEX nr 3745768; z 14 listopada 2024 r., I CSK 3518/24, LEX nr 3779047; zob. też Tomasz Szanciło, „Zażalenie do Sądu Najwyższego – uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*” *Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych*, nr 4 (2023): 140.

31 Zob. np. postanowienie SN z 20 października 2023 r., III CZ 67/23, LEX nr 3651554.

32 Zob. art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 15 grudnia 2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1192 ze zm.).

postulacyjnej skarżącego[33]. Tak więc wyłączenie tej zdolności nie dotyczy wyłącznie konsumenta w sporze z przedsiębiorcą.

Zasada obowiązkowego zastępstwa przed Sąd Najwyższy doznaje pewnych wyjątków przedmiotowych i podmiotowych, przy czym z punktu widzenia konsumenta istotne są te przewidziane w art. 87¹ § 2 k.p.c. – przymus adwokacko-radcowski nie zachodzi: (1) w postępowaniach o zwolnienie od kosztów sądowych oraz o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego; (2) gdy stroną, jej organem, jej przedstawicielem ustawowym lub pełnomocnikiem jest sędzia, prokurator, notariusz albo profesor lub doktor habilitowany nauk prawnych, a także gdy stroną, jej organem lub jej przedstawicielem ustawowym jest adwokat[34], radca prawny lub radca Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, a w sprawach własności intelektualnej rzecznik patentowy. Nie ulega wątpliwości, że wskazane osoby, jeżeli występują jako strony w swoim imieniu i na swoją rzecz, mogą być konsumentami w rozumieniu art. 22¹ k.c.

Konsekwencją przymusu adwokacko-radcowskiego jest również możliwość odmowy sporządzenia i wniesienia środków zaskarżenia przez pełnomocnika ustanowionego z urzędu. W takim wypadku jest on zobowiązany niezwłocznie zawiadomić o tym stronę oraz sąd, nie później niż w terminie dwóch tygodni od dnia zawiadomienia go o wyznaczeniu pełnomocnikiem z urzędu, wraz ze sporządzoną przez siebie opinią o braku podstaw do wniesienia tego środka (art. 118 § 5 k.p.c.). Podkreśla się, że co do zasady przymus adwokacko-radcowski może i powinien prowadzić do uzyskania korzystnych skutków zarówno przez uczestników postępowania cywilnego, jak i sąd[35].

Generalnie zatem rola profesjonalnego pełnomocnika w postępowaniu przed Sądem Najwyższym jest kluczowa. O ile bowiem do prawomocnego zakończenia postępowania, a nawet nieco dłużej[36], każdy podmiot prawa

33 Zob. np. postanowienia SN z 4 kwietnia 2018 r., V CSK 279/17, Legalis nr 1781329, i z 20 lutego 2024 r., III CZ 376/23, Legalis nr 3053473.

34 Zdolność postulacyjną w postępowaniu kasacyjnym we własnej sprawie ma także emerytowany adwokat – zob. postanowienie SN z 30 września 2008 r., II CZ 65/08, LEX nr 785727.

35 Zob. np. Andrzej Jarocho, „Potrzeba nowego kształtu przymusu adwokacko-radcowskiego w KPC – bariery i wyzwania” *Monitor Prawniczy*, nr 4 (2025): 211.

36 Strona lub jej nieprofesjonalny pełnomocnik może złożyć samodzielnie wniosek o uzasadnienie orzeczenia sądu drugiej instancji, a następnie wnieść o ustanowienie pełnomocnika z urzędu w celu reprezentowania przed Sądem Najwyższym.

cywilnego ma zdolność postulacyjną, to od momentu wniesienia środka zaskarżenia do Sądu Najwyższego – poza wskazanymi wyjątkami – jest realizowany omawiany przymus. W praktyce zdarza się, że strony nie przestrzegają tego wymogu, wnosząc samodzielnie pisma procesowe, traktując Sąd Najwyższy jako kolejną instancję sądową, w której sprawa miałaby zostać rozpoznana merytorycznie, co oczywiście nie znajduje żadnego uzasadnienia ani podstawy prawnej.

4.2. Postępowanie w sprawach własności intelektualnej

Drugi przepis, na który należy zwrócić uwagę, to art. 87² k.c., mający zastosowanie w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej. Wprowadzenie zastępstwa przez profesjonalnych pełnomocników w takich sprawach zostało pozytywnie ocenione w doktrynie^[37]. Te sprawy zostały wymienione w art. 479⁸⁹ § 1 i 2 k.p.c. Są to sprawy o: (1) ochronę praw autorskich i pokrewnych; (2) ochronę praw własności przemysłowej; (3) ochronę innych praw na dobrach niematerialnych; (4) zapobieganie i zwalczanie nieuczciwej konkurencji; (5) ochronę dóbr osobistych w zakresie, w jakim dotyczy ona wykorzystania dobra osobistego w celu indywidualizacji, reklamy lub promocji przedsiębiorcy, towarów lub usług; (6) ochronę dóbr osobistych w związku z działalnością naukową lub wynalazczą. Zwykle są to spory pomiędzy przedsiębiorcami w ramach odpowiedzialności deliktowej lub kontraktowej. Wyjątkowo jednak może zdarzyć się spór przedsiębiorcy z konsumentem w związku z zawartą umową. Przykładowo, może zostać zawarta umowa dotycząca utworu w rozumieniu art. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych^[38], na podstawie którego przedsiębiorca uzyska od osoby fizycznej (twórcy) prawo do korzystania z tego utworu. To samo może dotyczyć wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych i topografii układów scalonych w rozumieniu ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej^[39]. Jeżeli działalności twórcy czy wynalazcy nie można zakwalifikować jako działalności gospodarczej w rozumieniu art. 3

³⁷ Zob. np. Marcin Dziurda, „Postępowanie w sprawach własności intelektualnej z perspektywy systemowej” *Przegląd Sądowy*, nr 10 (2020): 18; Andrzej Ołaś, „Kilka uwag o przymusie adwokacko-radcowsko-rzecznikowskim w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej” *Monitor Prawniczy*, nr 20 (2021): 1067.

³⁸ T.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 24 ze zm.

³⁹ T.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1170.

ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców^[40], a w konsekwencji nie można go uznać za przedsiębiorcę w rozumieniu art. 4 ust. 1 i 2 tej ustawy oraz art. 43¹ k.c.^[41], to taka umowa zawarta z przedsiębiorcą nie będzie związana bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową tej osoby.

Konstrukcja art. 87² k.c. jest częściowo odmienna od art. 87¹ k.c., gdyż wprowadzono w nim względną (a nie bezwzględną) zasadę zastępstwa stron przez profesjonalnych pełnomocników (adwokatów, radców prawnych lub rzeczników patentowych) już na etapie postępowania rozpoznawczego (nie dotyczy to wyjątków przewidzianych m.in. w art. 87¹ § 2 k.p.c.). Cel tego przepisu skupia wszystkie cele, jakie towarzyszyły ustawodawcy przy powołaniu w systemie sądownictwa powszechnego wyodrębnionych jednostek, którym powierzono rozpoznawanie spraw z zakresu własności intelektualnej^[42]. Skoro ustawodawca stworzył wyspecjalizowane sądy do rozpoznawania tego rodzaju spraw, to za tym powinno iść podwyższenie merytorycznego poziomu stron postępowania, tym bardziej że sprawy z zakresu własności intelektualnej są niejednokrotnie skomplikowane pod względem faktycznym i prawnym, dotykając trudnej, technicznej materii, z którą „przeciętna” strona procesu cywilnego mogłaby sobie nie poradzić. Jest to więc gwarancja działania po stronie osób posiadających odpowiednie kwalifikacje, a w szczególności znajomość prawa i umiejętność krytycznej oceny stanu faktycznego sprawy, pozwalające na właściwe działanie przed sądem^[43]. Udział profesjonalnego pełnomocnika w takiej sprawie jest zwykle wskazany tym bardziej, jeżeli stroną jest konsument.

Przymus adwokacko-radcowski w tym postępowaniu doznaje wyłomu w art. 87² § 2 k.p.c., w którym wyłączono obligatoryjne zastępstwo przez profesjonalnych pełnomocników w sprawach, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza 20 000 zł. Nie jest jasne, dlaczego ustalono taką granicę, gdyż ustawodawca nie wyjaśnił tego w projekcie ustawy nowelizującej. Wskazuje się, że ustawodawca kierował się tą samą

⁴⁰ T.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1480 ze zm.

⁴¹ Na temat definicji przedsiębiorcy i działalności gospodarczej zob. szeroko np. Tomasz Szancito, „Przedsiębiorca w prawie polskim” *Przegląd Prawa Handlowego*, nr 3 (2002): 4 – 12; Artur Kruszewski w: *Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, red. Aldona Pietrzak (Warszawa: Wolters Kluwer, 2019), 46 – 81.

⁴² Agnieszka Gołaszewska, „Obowiązkowe zastępstwo procesowe w sprawach własności intelektualnej – uwagi na tle art. 87² kodeksu postępowania cywilnego” *Palestra*, nr 1 (2022): 22.

⁴³ Olaś, „Kilka uwag”, 1066.

wartością przedmiotu, która wyznacza możliwość rozpoznawania spraw w postępowaniu uproszczonym (art. 505¹ § 1 k.p.c.)^[44]. Można przyjąć, że chodziło o zwolnienie stron z tego obowiązku w „drobnych”, „bagatelnych” sprawach, podobnie jak w postępowaniu uproszczonym. W takich sprawach strona może samodzielnie uczestniczyć w procesie, a więc przysługuje jej nie tylko zdolność procesowa, ale i zdolność postulacyjna. Ten kierunek jest słuszny, niemniej w niektórych przypadkach potencjalna „bagatelność” sprawy z uwagi na wartość przedmiotu sporu nie oznacza, że faktycznie sprawa ma taki charakter.

Drugi wyjątek został przewidziany w art. 87² § 3 k.p.c., zgodnie z którym sąd może zwolnić stronę, na wniosek lub z urzędu, z obowiązkowego zastępstwa przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego, jeżeli okoliczności, w tym stopień zawiłości sprawy, nie uzasadniają obowiązkowego zastępstwa, co może nastąpić w każdym stanie sprawy. W tej materii sąd wydaje postanowienie, a może to uczynić np. gdy strona jest reprezentowana przez niezawodowego pełnomocnika, którego udział jest wystarczający, albo gdy żądanie pozwu obejmuje zapłatę wynagrodzenia z tytułu korzystania z utworu, wynalazku czy znaku towarowego, a fakt korzystania czy wysokość wynagrodzenia nie są między stronami sporne^[45]. W każdej sytuacji decyzja zależy od uznania sądu; ma ona fakultatywny charakter, a więc nawet jeżeli sprawa jest faktycznie „błaha”, sąd nie ma obowiązku zwolnienia strony z przymusu zastępstwa. Słusznie się przy tym podkreśla, że sąd powinien ostrożnie korzystać z możliwości zwolnienia z tego obowiązku, zwłaszcza na etapie po wytoczeniu powództwa, gdyż bez zapoznania się ze stanowiskiem drugiej strony nie jest możliwe określenie stopnia skomplikowania sprawy oraz tego, czy strona będzie mogła występować w sprawie bez uszczerbku dla dochodzenia swoich praw^[46]. Powinien też mieć na uwadze status stron i bardzo wnikliwie rozważyć zwolnienie strony z przymusu reprezentowania przez profesjonalnego pełnomocnika w szczególności, gdy stroną tą jest konsument.

⁴⁴ Lena Marcinowska-Boulangé w: *Postępowanie cywilne w sprawach własności intelektualnej. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów*, red. Bartosz Karolczyk (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 41.

⁴⁵ Gołaszewska, „Obowiązkowe zastępstwo”, 25.

⁴⁶ Zob. Agnieszka Gołaszewska w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, Art. 1–458¹⁶, red. Tomasz Szanciło, wyd. 2 (Warszawa: C.H. Beck, 2023), 407.

Jeżeli chodzi o skutki czynności dokonanej z naruszeniem przymusu z art. 87² § 1 k.p.c., wskazuje się na: (1) zwrot pisma procesowego bez wzywania do uzupełnienia braków (art. 130 § 5 k.p.c.), gdyż ustawodawca, pomimo wprowadzenia obowiązkowego zastępstwa w sprawach własności intelektualnej, nie znowelizował tego przepisu, odsyłającego do art. 87¹ k.p.c., i bez stosowania w drodze analogii art. 130 § 5 k.p.c. istniałaby luka prawna^[47] (2) obowiązek uzupełnienia pisma procesowego na podstawie art. 130 k.p.c., a w razie nieuzupełnienia braku – jego zwrot lub odrzucenie, w przypadku środka zaskarżenia^[48]. Po pierwsze, w art. 130 § 5 k.p.c. przewidziano odesłanie wyłącznie do art. 87¹ k.p.c., a więc brak nowelizacji tego przepisu (po wprowadzeniu postępowania w sprawach własności intelektualnej) trudno uznać za przeoczenie w ramach tego samego aktu prawnego. Po drugie, w art. 130 § 5 k.p.c. przewidziano możliwość wystąpienia innego skutku niż „zwrot bez wzywania do usunięcia braków”, a takim jest przede wszystkim wezwanie wskazane w art. 130 § 1 i 1¹ k.p.c. lub w przepisach regulujących określone środki zaskarżenia (np. art. 373 § 1 k.p.c.). Po trzecie, obowiązkowe zastępstwo w sprawach własności intelektualnej – w przeciwieństwie do obligatoryjnego zastępstwa przed Sądem Najwyższym – ma względny charakter, a więc nie w każdym postępowaniu z tego zakresu jest wymagany udział profesjonalnego pełnomocnika. Skoro zatem najwcześniej po merytorycznej analizie pozwu sąd może ocenić, czy zastosować art. 87² § 3 k.p.c., nie ma uzasadnienia, aby wcześniej mógł zwrócić pozew z powodu niezachowania wymogu związanego z tym potencjalnym zwolnieniem.

4.3. Postępowanie grupowe

W art. 4 ust. 4 ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym^[49] przewidziano, że w takim postępowaniu obowiązuje zastępstwo powoda przez adwokata lub radcę prawnego. Jest to przymus o charakterze bezwzględny, poczynając od momentu złożenia pozwu^[50], który odnosi się również do powiatowego (miejskiego) rzecznika

⁴⁷ Jacek Gudowski w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, *Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1–124*, red. Tadeusz Ereciński, wyd. 6 (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023), 849.

⁴⁸ Gołaszewska w: *Kodeks*, 407.

⁴⁹ T.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1485; dalej: u.p.g.

⁵⁰ W doktrynie poddano krytyce wprowadzenie tak szerokiego obowiązku zastępstwa przez adwokatów i radców prawnych, podnosi się bowiem, że powinien on dotyczyć jedynie postępowania przed Sądem Najwyższym – zob. Piotr Misztal,

konsumentów, który jest reprezentantem grupy^[51]. Jedyny wyjątek dotyczy sytuacji, gdy powód jest adwokatem lub radcą prawnym, przy czym jako „powoda” należy tutaj rozumieć reprezentanta grupy^[52]. W związku z tym, że w postępowaniu grupowym konsument nie jest pozwanym, można pominąć wątpliwości co do obciążenia przymusem adwokacko-radcowskim wyłącznie strony powoda. Niemniej jest to istotne i prawidłowe rozwiązanie, gdyż postępowanie grupowe, w którym po stronie powodowej występuje wiele podmiotów, zwykle będących konsumentami, wymaga wysokiego poziomu profesjonalnego działania przed sądem.

W powołanej uchwale z 13 lipca 2011 r., III CZP 28/11, Sąd Najwyższy przyjął, że do pozwu wniesionego w postępowaniu grupowym przez osobę niespełniającą wymagań określonych w art. 4 ust. 4 u.p.g. ma odpowiednie zastosowanie art. 130 § 5 k.p.c., co oznacza, że podlega on zwrotowi bez wzywania do usunięcia braków^[53]. Sąd odwołał się do art. 24 ust. 1 u.p.g., który przewiduje odpowiednie zastosowanie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie nieuregulowanym w ustawie o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, przy czym w dacie wydawania uchwały przepis ten nie zawierał słowa „odpowiednio”. Przede wszystkim jednak bezwzględny charakter tego przymusu w postępowaniu grupowym uzasadnia pogląd, że nie jest możliwe sanowanie tego braku jako braku formalnego, na podstawie art. 130 § 1 k.p.c.^[54]. Przy czym, wbrew pogładowi wyrażonemu w doktrynie, że środki zaskarżenia wniesione

Przymus adwokacko-radcowski w polskim procesie karnym (Warszawa: Wolters Kluwer, 2020), 57, i powołaną tam literaturę.

⁵¹ Zob. uchwałę SN z 13 lipca 2011 r., II CZP 28/11, OSNC 2012, Nr 1, poz. 9; też np. Małgorzata Sieradzka, „Przymus adwokacko-radcowski przy dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym – glosa – III CZP 28/11” *Monitor Prawniczy*, nr 7 (2014): 377 – 380.

⁵² Marcin Asłanowicz, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz* (Warszawa: C.H. Beck, 2019), art. 4, Nb 51.

⁵³ Podobnie np. Paweł Grzegorzczak, „O przymusie adwokacko-radcowskim w postępowaniu grupowym i konsekwencjach jego niezachowania” *Monitor Prawniczy*, nr 11 (2012): 607; odmiennie: Monika Rejdak w: Monika Rejdak, Paweł Pietkiewicz, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz* (Warszawa: LexisNexis, 2011), 123 – 124; Aleksander Sikorski, „Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu grupowym” *Palestra*, nr 3 (2017): 72 – 73, zdaniem których ma zastosowanie art. 130 § 1 k.p.c. w zw. z art. 24 ust. 1 u.p.g.

⁵⁴ Zob. Małgorzata Sieradzka, *Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*, wyd. 4 (Warszawa: Wolters Kluwer, 2025), 261.

z naruszeniem przymusu adwokacko-radcowskiego podlegają zwrotowi z uwagi na treść art. 130 § 5 k.p.c. [55], tego rodzaju pisma procesowe podlegają odrzuceniu bez wzywania do uzupełnienia tego braku. Instytucja zwrotu środka zaskarżenia nie jest znana prawu procesowemu; żaden przepis jej nie przewiduje.

5 | Podsumowanie

Podsumowując, widać wyraźnie, że sytuacja konsumenta w sporze z przedsiębiorcą – w kontekście zdolności postulacyjnej – w zasadzie nie różni się od sytuacji każdej innej osoby fizycznej będącej stroną (uczestnikiem) postępowania cywilnego, przy czym w przypadku konsumenta chodzi o spór z podmiotem, który zwykle ma silniejszą pozycję, nie tylko jeżeli chodzi o zawarcie umowy, ale również w przypadku sporu sądowego. O ile, jak wykazano, wyłączenia zdolności postulacyjnej mają uzasadnienie, to zdecydowanie bardziej dotyczą konsumenta niż przedsiębiorcę. Konsument, który nie może samodzielnie sporządzić i wnieść skargę kasacyjną, nawet jeśli posiada odpowiednią wiedzę, musi skorzystać z usług profesjonalnego pełnomocnika, a brak środków na jego opłacenie może skutkować utratą możliwości obrony swoich praw już na etapie postępowania rozpoznawczego (w przypadku niektórych postępowań), jak i na najwyższym szczeblu sądowym. Niekiedy problem ten jest szczególnie dotkliwy, gdy w sporach konsumenckich wartość przedmiotu sporu jest relatywnie niska, a koszty profesjonalnej reprezentacji przewyższają potencjalne korzyści wynikające z wygrania sprawy. Pozbawienie konsumenta zdolności postulacyjnej w określonych stadiach postępowania cywilnego, bez zapewnienia mu adekwatnych mechanizmów wsparcia, może stanowić formę faktycznego wykluczenia z systemu ochrony prawnej (tzw. wykluczenie procesowe), gdyż chociaż formalnie prawo do sądu istnieje, w praktyce jest ono niedostępne, a przynajmniej znacznie ograniczone.

Mając na uwadze ochronę konsumentów, należy im zapewnić realny dostęp do wymiaru sprawiedliwości, w tym chociażby w ramach tzw. bezpłatnej pomocy prawnej. W ten sposób byłaby realizowana ochrona słabszej strony

⁵⁵ Zob. Marek Trzepiński, „Odrzucenie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia - glosa - III CZ 49/05” *Monitor Prawniczy*, nr 24 (2006): 1342 – 1344.

stosunku kontraktowego. Trzeba bowiem pamiętać, że osoba fizyczna może domagać się ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, jeżeli zostanie zwolniona przez sąd od kosztów sądowych w całości lub części albo złoży oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny, przy czym drugim warunkiem jest uznanie przez sąd, że udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie jest potrzebny (art. 117 § 1, 2 i 5 k.p.c.). Te dwie przesłanki muszą być spełnione kumulatywnie. O ile w przypadku bezwzględnego przymusu adwokacko-radcowskiego potrzeba udziału profesjonalnego pełnomocnika zachodzi, a więc konsument musi tak naprawdę wykazać tylko pierwszą przesłankę, to w przypadku względnego przymusu (a więc w sprawach własności intelektualnej) musi on wykazać obie przesłanki, co w praktyce nie jest łatwe.

Bibliografia

- Amrani Mekki Soraya, „L'accès aux cours suprêmes – rapport français” *Studia Iuridica*, nr 81 (2019): 172-190.
- Asłanowicz Marcin, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck, 2019.
- Błaszczak Łukasz, Elwira Marszałkowska-Krześ, „Przymioty procesowe stron i uczestników postępowania nieprocesowego niezbędne do dochodzenia ochrony prawnej na drodze sądowej. Wybrane zagadnienia” *Studia Prawno-Ekonomiczne*, t. 95 (2015): 11-29.
- Bodio Joanna, „Przymus adwokacko-radcowski – uwagi o stanie obecnym i perspektywach zmian” *Radca Prawny. Zeszyty Naukowe*, nr 1 (2015): 68-89.
- Bodio Joanna, *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Bodio Joanna, „Zdolność procesowa a zdolność postulacyjna. Glosa do uchwały SN z dnia 26 lutego 2015 r., III CZP 102/14” *Orzecznictwo Sądów Polskich*, nr 11 (2019): 39-49.
- Cichorska Monika, *Pełnomocnictwo w prawie procesowym cywilnym*. Warszawa: C.H. Beck, 2024.
- Dalka Sławomir, *Sądowe postępowanie cywilne. Założenia ogólne i proces cywilny*. Gdańsk: Uniwersytet Gdański, 1984.
- Dziurda Marcin, „Postępowanie w sprawach własności intelektualnej z perspektywy systemowej” *Przegląd Sądowy*, nr 10 (2020): 5-23.

- Gołaszewska Agnieszka, „Obowiązkowe zastępstwo procesowe w sprawach własności intelektualnej – uwagi na tle art. 872 kodeksu postępowania cywilnego” *Palestra*, nr 1-2 (2022): 21-34.
- Gołąb Stanisław, „Strona procesowa w kodeksie postępowania cywilnego” *Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne*, nr 1-6 (1939): 1-17.
- Grzegorzcyk Paweł, „O przymusie adwokacko-radcowskim w postępowaniu grupowym i konsekwencjach jego niezachowania” *Monitor Prawniczy*, nr 11 (2012): 605-607.
- Gudowski Jacek, *Pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2024.
- Jarocho Andrzej, „Potrzeba nowego kształtu przymusu adwokacko-radcowskiego w KPC – bariery i wyzwania” *Monitor Prawniczy*, nr 4 (2025): 210-217.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Edward Gniewek, Piotr Machnikowski, wyd. 12. Warszawa: C.H. Beck, 2025.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, *Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1–124*, wyd. 6, red. Tadeusz Ereciński. Warszawa: Wolters Kluwer, 2023.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, *Art. 1–45816*, wyd. 2, red. Tomasz Szancito. Warszawa: C. H. Beck, 2023.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Elwira Marszałkowska-Krześ, Izabella Gil. wyd. 37. Legalis 2025.
- Misztal Piotr, *Przymus adwokacko-radcowski w polskim procesie karnym*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020.
- Misztal-Konecka Joanna, „O udziale w postępowaniu cywilnym osób, które doznają przeszkód faktycznych w osobistym dokonywaniu czynności procesowych” *Przegląd Sądowy*, nr 11–12 (2017): 123-139.
- Olaś Andrzej, „Kilka uwag o przymusie adwokacko-radcowsko-rzecznikowskim w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej” *Monitor Prawniczy*, nr 20 (2021): 1065-1073.
- Postępowanie cywilne w sprawach własności intelektualnej. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów*, red. Bartosz Karolczyk. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, red. Aldona Pietrzak. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Rawczyński Paweł, *Zdolność procesowa w sądowym postępowaniu rozpoznawczym w sprawach cywilnych*. Warszawa: C.H. Beck, 2018.
- Rejda Monika, Paweł Pietkiewicz, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*. Warszawa: LexisNexis, 2011.
- Sawczuk Mieczysław, *Zdolność procesowa w postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1963.
- Sieradzka Małgorzata, *Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*, wyd. 4. Warszawa: Wolters Kluwer, 2025.

- Sieradzka Małgorzata, „Przymus adwokacko-radcowski przy dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym – glosa – III CZP 28/11” *Monitor Prawniczy*, nr 7 (2014): 377-380.
- Sikorski Aleksander, „Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu grupowym” *Palestra*, nr 3 (2017): 69-74.
- Strus-Wołos Monika, *Procedura cywilna. Nie tylko dla studentów*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2023.
- Stürner Michael, „Access to the Federal Court of Justice in Germany” *Studia Iuridica*, nr 81 (2019): 194-213.
- System Prawa Procesowego Cywilnego, t. IV, cz. III, *Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa spadkowego i pozostałe postępowania kodeksowe*, red. Piotr Rylski, Marcin Walasik. Warszawa: Wolters Kluwer, 2024.
- Szanciło Tomasz, „Przedsiębiorca w prawie polskim” *Przegląd Prawa Handlowego*, nr 3 (2002): 4-12.
- Szanciło Tomasz, „Zażalenie do Sądu Najwyższego – uwagi de lege lata i de lege ferenda” *Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych*, nr 4 (2023): 132-148.
- Trzepiński Marek, „Odrzucenie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia - glosa - III CZ 49/05” *Monitor Prawniczy*, nr 24 (2006): 1342-1344.
- Węgrzynowski Łukasz, „Konsument w rozumieniu rozporządzenia nr 1215/2012 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych” *Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych*, nr 2-3 (2022): 152-170.
- Węgrzynowski Łukasz, „Pełnomocnictwo procesowe do złożenia skargi kasacyjnej a stosunek pracy pełnomocnika” *Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych*, nr 4 (2023): 117-131.
- Wiśniewski Tadeusz, *Przebieg procesu cywilnego*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2013.
- Zieliński Andrzej, „Zdolność do dokonywania czynności procesowych przez osobę poddaną opiece” *Palestra*, nr 6-7 (1982): 15-25.

